

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ДИТЯЧИМ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ

Олена Чеботарьова, Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна

Представлено науково-методичні основи реалізації трудового навчання розумово відсталих школярів із ДЦП, окреслено загальнодидактичні та спеціальні методи трудового навчання. Висвітлено корекційну методику, яка передбачає реалізацію інноваційного змісту, методів та методичних прийомів, форм та засобів, необхідних для ефективної реалізації трудового навчання означеної категорії школярів у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах.

Ключові слова: трудове навчання, методика трудового навчання, дитячий церебральний параліч, розумово відсталі учні, загальнотрудові вміння.

Елена, Чеботарёва Институт специальной педагогики Национальной академии педагогических наук Украины, г. Киев, Украина

Методические основы трудового обучения школьников с интеллектуальными нарушениями и детским церебральным параличом

Представлены научно-методические основы реализации трудового обучения умственно отсталых школьников с ДЦП, определены общедидактические и специальные методы трудового обучения. Представлено коррекционную методику, которая предусматривает реализацию инновационного содержания, методов и методических приемов, форм и средств, необходимых для эффективной реализации трудового обучения указанной категории школьников в специальных общеобразовательных учреждениях.

Ключевые слова: трудовое обучение, методика трудового обучения, детский церебральный паралич, умственно отсталые ученики, общетрудовые умения.

Olena Chebotarova, Institute of Special Pedagogy The National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Methodical bases of vocational training contents in teaching children with cerebral palsy and intellectual disability

The article reveals the urgency of the problem of improving the content of labor training school with a complex disability: cerebral palsy combined with mental retardation. The main theoretical and methodological foundations, which are crucial in developing the content of the employment training for students with cerebral palsy and mental retardation. The main way to solve this problem in the context of European integration changes in education are disclosed. Solving these problems is possible through the improvement of educational technology labor training, starting from primary school level, based on the comprehensive development of students' violations of labor competence – the necessary technical and technological knowledge, labor and skills under the conditions of modern production.

Keywords: labor training, complex disability, students with cerebral palsy and mental retardation, the technology of labor training.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в економіці й соціальній сфері в Україні, обумовлюють реформування спеціальної освіти, що відбувається у відповідності до світових тенденцій. Ключовою позицією є встановлення пріоритету творчого розвитку особистості, пізнавальної активності, ключових компетентностей над традиційним заучуванням теоретичних знань і практичних умінь. У цьому контексті змінились функції вчителя трудового навчання в спеціальних навчальних закладах освіти. Педагог не стільки контролює вивчення і відтворення учнем з особливостями психофізичного розвитку певних техніко-технологічних знань і відповідних трудових умінь, а допомагає і підтримує його у процесі засвоєння і застосування нових знань на практиці з урахуванням його особистих здібностей та природних нахилів.

Відповідно до цього змінюються традиційні підходи до змісту трудового навчання школярів із порушенням інтелекту та опорно-рухового апарату в спеціальних навчальних закладах (спеціальних школах, спеціальних школах-інтернатах, навчально-реабілітаційних центрах, спеціальних навчально-виховних комплексах тощо). Так, сучасний розвиток суспільства та виробництва потребує не лише навчати учнів запам'ятовувати і відтворювати техніко-технологічні знання та прийоми роботи інструментом, а й застосовувати такі знання та вміння на практиці – через розв'язання практичних завдань (виконання навчальних і творчих проєктів), формування відповідного практичного досвіду.

В основу наукового обґрунтування змісту й методики трудового навчання як провідного компонента освітньої галузі «Технологія» покладено загальнодидактичні та спеціальні принципи навчання. Так до загальних віднесено принципи природовідповідності, культуровідповідності, творчості, варіативності, інтегративності, системності, ергономічності, педагогічного проєктування (І. Волощук, О. Коберник, Г. Левченко, Є. Кулик, Л. Оршанський, М. Піддячий, В. Сидоренко, В. Тименко та ін.). Спеціальними принципами реалізації трудового навчання школярів з порушенням інтелектуального розвитку та ДЦП є принципи корекційно-розвивальної спрямованості навчання; систематичності та послідовності; наочності; усвідомленості та активності; індивідуального та диференційованого підходу; міцності знань та умінь; корекційної спрямованості, індивідуального та диференційованого підходу, розвиваючого навчання, які представлені в роботах О. Граборова, Г. Дульнева, І. Єременка, В. Сильнова, О. Хохліної та ін.

Методичні основи трудового навчання розумово відсталих школярів з ДЦП ґрунтуються на наукових дослідженнях І. Беха, В. Бондаря, Г. Дульнева, В. Карвяліса, Г. Мерсіянової, С. Мирського, К. Турчинської, О. Хохліної, у яких доведено провідну роль трудового навчання як важливого засобу розумового, фізичного, морального, естетичного виховання та корекції недоліків психофізичного розвитку розумово відсталих дітей; а також провідних ідей в галузі методики трудового навчання (І. Волощук, О. Коберник, В. Мадзігон, Г. Левченко, М. Корець, Є. Кулик, Л. Оршанський, М. Піддячий, В. Сидоренко, В. Тименко, В. Титаренко, О. Торубара та ін.), які враховують інноваційні вимоги суспільства й особистості до освіти загалом і технологічної освіти зокрема, обґрунтовують державні стандарти освітньої галузі «Технологія», зміст трудового навчання в початковій, основній і старшій школі, нову проєктно-технологічну систему трудового навчання, інноваційні педагогічні та інформаційно-комунікативні технології трудового навчання.

Отже, методика трудового навчання цієї категорії учнів має на меті забезпечити підготовку школярів до трудової діяльності у різних сферах виробництва та домашньому господарюванні; дати загальні відомості про основи виробництва, сучасну техніку, технології, процеси управління, основні групи професій та вимоги професій до людини; залучити учнів до технологічних робіт; сформувати навички розв'язання практичних завдань.

Методика трудового навчання передбачає:

- визначення змісту трудового навчання;
- визначення й розроблення методів і прийомів, які сприяють успішному засвоєнню знань та розвитку творчих здібностей учнів;
- удосконалення форм організації трудового навчання;
- дослідження процесу оволодіння учнями трудових знань, умінь і навичок, вивчення його результативності;
- виявлення оптимальних методів, засобів і форм трудового навчання та впровадження їх у практику;
- розроблення засобів навчання (підручників, навчальних посібників, дидактичного матеріалу, наочних посібників, технічних засобів).

Під час розроблення методичного забезпечення трудового навчання розумово відсталих школярів із ДЦП ми керувалися основними положеннями Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами (Освітня галузь «Технологія»); оновленого змісту трудового навчання учнів підготовчого, 1 – 4 класів для дітей із розумовою відсталістю та дітей із порушеннями опорно-рухового апарату; результатів психолого-педагогічних досліджень останніх десятиліть стосовно особливостей навчальної діяльності школярів із ДЦП та корекційно-розвивальних технологій навчання цих дітей (Є. Данілавічюте, Л. Данилова, М. Іпполітова, І. Левченко, І. Мамайчук, О. Мاستюкова, О. Приходько, О. Романенко, К. Семенова, Н. Симонова, Т. Скрипник, Л. Ханзерук, О. Чеботарьова, А. Шевцов та ін.).

Нами було враховано, що трудове навчання в спеціальних закладах освіти – це складова загальної системи підготовки учнів до самостійної трудової та побутової діяльності; має пропедевтичну функцію щодо подальшого професійно-трудового навчання; є важливим засобом формування життєвої компетентності школярів з метою ефективної соціалізації в умовах ринкової економіки.

Стосовно корекційно-розвивального впливу на розвиток учнів із ДЦП, то трудовому навчанню відводиться провідна роль, оскільки воно містить відповідні для цього можливості. Це виявляється у наступних взаємопов'язаних аспектах:

- можливості активізації пізнавальної діяльності (за рахунок поєднання різних форм та видів трудової діяльності);
- можливості соціальної адаптації особистості (через формування практичних умінь і навичок та розвиток творчості);
- можливості гармонізації розвитку особистості (на основі урахування функціональних можливостей та природних здібностей).

Саме через предметно-практичну спрямованість змісту на цих уроках школярі діють у системі розгорнутих та зовні фіксованих вимог. Це дає змогу переходити від наочно-практичних дій через зовнішнє проговорювання до дій у внутрішньому плані, розвивати інтелектуальну діяльність та діяльність загалом (І. Бех, В. Бондар, В. Карвяліс, Г. Мерсіянова С. Мирський, К. Турчинська, О. Хохліна, та ін.). Достатній рівень результативності роботи на уроках трудового навчання, трудова під-

готовка учнів до самостійної життєдіяльності є важливими умовами формування у них позитивного ставлення до праці, що є необхідним для ефективності корекційної роботи. Водночас дослідження В. Бондаря, Г. Дульневої, В. Карвяліса, Г. Мерсіянової, Н. Павлової, О. Хохліної та ін. довели, що трудове навчання має важливе корекційне значення за умов спеціальної його організації.

Нами було також враховано положення щодо важливості дотримання етапності формування техніко-технологічних знань, необхідності використання широкого спектра методів активізації трудової діяльності, зокрема, – репродуктивних, частково-пошукових, дослідницьких; реалізації варіативності змісту під час використання базового компонента трудової підготовки (Г. Левченко, В. Сидоренко, Г. Терещук, Д. Тхоржевський та ін); реалізації педагогічних умов розвитку творчих здібностей та психологічних аспектів творчої діяльності особистості (А. Антонов, І. Волощук, Р. Гуревич, Л. Денисенко, Д. Комський, А. Матюшкін, М. Скаткін та ін).

Психолого-педагогічні дослідження щодо корекційно-розвивального спрямування змісту трудового навчання в спеціальних закладах є підґрунтям методичних основ трудового навчання розумово відсталих школярів із ДЦП (І. Бех, В. Бондар, А. Вищоцька, А. Корнієнко, І. Куценко, Г. Мерсіянова, В. Товстоган, І. Татьянчикова, К. Турчинська, О. Хохліна та ін.).

Методика трудового навчання розумово відсталих школярів із ДЦП передбачає врахування психофізичних можливостей учнів з різними ступенями ураження рухової сфери, особливостей їхньої практичної діяльності, посилення корекційно-розвивальних засобів впливу на школяра з ураженням центральної нервової системи, розвиток пізнавальної, мовленнєвої, сенсомоторної діяльності, а також посилення ціннісно-мотиваційного компонента трудового навчання, що передбачає виховання самостійності, організованості, позитивного ставлення до праці та людей праці загалом, що сприяє соціальній адаптації та реабілітації школярів за умов достатнього матеріально-технічного забезпечення спеціальних закладів відповідно до нових виробничих технологій.

Методикою трудового навчання розумово відсталих школярів із ДЦП передбачено забезпечення особистісно орієнтованого навчання з урахуванням провідних принципів спеціальної педагогіки та корекційної психології – корекційно-розвивального, індивідуального та диференційованого навчання школярів. Зокрема, ідеться про врахування в навчальному процесі особливостей пізнавальної діяльності означеної категорії учнів (спостережливості, уваги, мовлення, просторового орієнтування), інтелектуальної (орієнтування у завданні, попереднє планування, самоконтроль) та психофізичної – можливостей рухової сфери, зокрема, – збереженості функцій рук, наявності гіперкінезів, спастики тощо; особливостей сенсомоторного розвитку, психофізіологічних особливостей організму (м'язової витривалості, працездатності, адаптивності до трудових навантажень, швидкості реакцій тощо).

При розробленні **змістового компонента трудового навчання** було враховано сучасні інноваційні трудові технології, що сприятимуть реалізації корекційно-розвивальної роботи в процесі трудового навчання та забезпечують формування уявлень про предметно-перетворювальну діяльність людини, світ професій, шляхи отримання, зберігання інформації та способи її обробки; формування здатності до усвідомленого дотримання безпечних прийомів роботи з інструментами і матеріалами; формування практичних навичок та вмінь, необхідних для виконання трудових завдань (Г. Мерсіянова, О. Хохліна). Ключовою позицією є підвищення мотивації до трудо-

вого процесу на основі ціннісного ставлення до праці, людей праці, природи, культури, та самого себе.

При розробленні змістового компонента трудового навчання молодших школярів було враховано принцип неперервності технологічної освіти, який передбачає врахування змісту трудового виховання в дошкільних навчальних закладах та створює базу для успішного опанування учнями технологій у початковій та основній ланках спеціальної школи, забезпечує здобуття основ професійної освіти.

Основними змістовими лініями трудового навчання розумово відсталих школярів із ДЦП початкової ланки школи є:

- *ручні техніки обробки матеріалів;*
- *техніко-технологічні операції;*
- *декоративно-ужиткове мистецтво;*
- *самообслуговування;*

Методикою передбачено формування і розвиток у розумово відсталих учнів із ДЦП технологічної, інформаційно-комунікаційної компетентностей для опанування ручних технік обробки різних матеріалів (природних, паперових, пластичних, текстильних, конструктивних); формування уміння користуватися технічною термінологією, графічною інформацією; виховання готовності до вирішення побутових завдань шляхом застосування алгоритмів виконання технологічних операцій у предметно-практичній діяльності.

Опанування визначених програмових трудових знань і вмінь в учнів досягається на основі сформованості життєвої компетентності через здатність використовувати знання, уміння, техніко-технологічні операції у процесі власної предметно-практичної діяльності та повсякденному житті.

Отже, трудова підготовка учнів спрямована на досягнення таких показників її ефективності, що відповідали б вимогам повноцінної праці у сферах діяльності, пов'язаних з найбільш поширеними галузями народного господарства та доступних для опанування розумово відсталими учнями.

Важливим для нашого дослідження є положення про забезпечення **корекційно-розвивальної спрямованості трудової діяльності** розумово відсталих дітей із ДЦП, яке здійснюється на основі розвитку різних сфер особистості: *пізнавальної* (розв'язування в процесі трудової діяльності пізнавальних завдань у наочно-дійовому та наочно-образному аспектах; дотримання етапів діяльності (аналіз, планування та організація виготовлення виробу, самоконтроль); *сенсомоторної* (формування умінь визначати форму, розмір, колір, розташування деталей предметів та їх властивостей, предметів на основі зорової, тактильної, слухової чутливості; розвиток дрібної моторики; навичок вправно володіти інструментами під час виконання практичних завдань); *мовленнєвої* (опанування трудовою лексикою на основі використання техніко-технологічної термінології у процесі зв'язного мовлення, формування уміння давати вербальний звіт про власну діяльність); *особистісної* (формування позитивного ставлення до праці, готовності доводити виконання трудового завдання до завершення; усвідомленої навчально-практичної діяльності та ін.).

Показником самостійності виконання практичних завдань є сформованість в учнів загальнотрудових умінь – орієнтування у способі виконання трудового завдання, планування власної практичної діяльності (визначення послідовності дій) та здійснення самоконтролю. Практика навчання таких учнів на основі інноваційного змісту та методики доводить, що вони здатні після спеціального навчання використову-

вати ручні техніки обробки матеріалів у побуті; реалізовувати техніко-технологічні операції, традиційні художні ремесла у процесі власної предметно-практичної діяльності; виготовляти вироби декоративно-ужиткового мистецтва; самообслуговувати себе у побуті.

На кінець 4 класу розумово відсталі школярі успішно виконують роботи з різними видами матеріалів (пластиліном, глиною, солоним тістом; природними, текстильними матеріалами, папером), сільськогосподарські роботи; здійснюють конструювання за зразком, словесною інструкцією, описом. Засвоєння навичок самообслуговування відбувається у процесі дотримання під час уроків з трудового навчання санітарно-гігієнічних норм та вимог, правил організації робочого місця.

У процесі трудового навчання важливу роль відіграє професійна компетентність учителя трудового навчання, який максимально застосовує свій творчий потенціал та значну увагу приділяє підтримці позитивної мотивації в учнів, усвідомленості ними техніко-технологічних знань, умінь та навичок, використовуючи спеціальні методи та прийоми роботи (В. Бондар, Г. Дульнев, К. Турчинська, Г. Мерсіянова, О. Хохліна та ін.).

Основні методи та прийоми роботи з трудового навчання

Ефективність виконання школярами з ДЦП практичних завдань на уроках з трудового навчання можлива, коли вони засвоюють алгоритм загальнотрудових дій: аналіз об'єкта праці, планування його виготовлення, доцільна організація процесу власної діяльності та самоконтроль (мал. 1).

Мал. 1. Алгоритм формування загальнотрудових дій

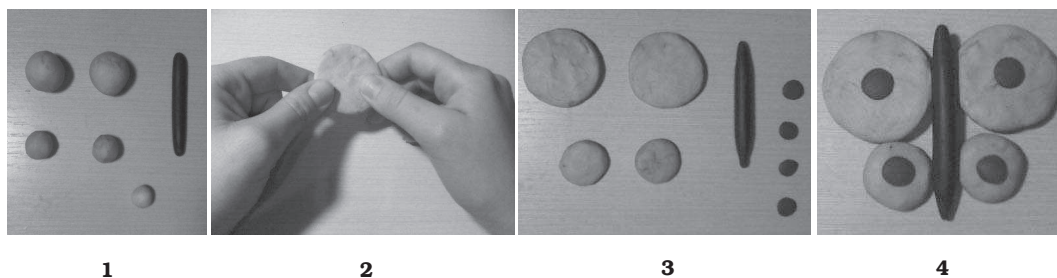
Навчання аналізувати предмети здійснюється на уроках на основі уявного розкладання предмета діяльності на частини, визначення послідовності дій. Школярі із ДЦП вчаться аналізувати предмет шляхом його обстеження та порівняння із еталонами у вигляді натуральних предметів, моделей, малюнків, схем тощо. Від результатів аналізу залежить, наскільки адекватним та повним буде образ майбутнього виробу чи об'єкта праці, наскільки в ньому відобразатимуться найістотніші ознаки виробу.

Розумово відсталі школярі з ДЦП навчаються аналізувати за умови спеціально організованої допомоги. При цьому необхідно враховувати, що таким учням простіше визначити в предметі частини, розмір, колір, важче – форму, матеріал, деталі. Навчати аналізувати доцільно починати з найпростіших об'єктів праці чи предметів із невеликою кількістю ознак, які поступово мають ускладнюватися за рахунок збільшення ознак та складових частин. Послідовність аналізу об'єкта праці має починатися із з'ясування назви предмета, його призначення, визначення матеріалу, розміру, кольору, форми, деталей, способів їх виготовлення та з'єднання, використання знарядь праці (інструментів). Навчання аналізу на початковому етапі має розпочинатися з використання реальних (натуральних) предметів. Готовий виріб учні порівнюють зі зразком, малюнком тощо.

Доцільно застосовувати комп'ютерні ігрові технології, з використанням мультимедійних засобів у процесі виконання дидактичних ігор та вправ під час навчання аналізу об'єктів праці, у процесі яких розумово відсталі школярі з ДЦП з'ясовують матеріали, з яких виготовляється виріб, їхній колір, форму, розмір тощо. Введення у навчальний процес цікавих презентацій виробів, музичного супроводу, сприятиме розвитку пізнавальної активності школярів, розвитку навичок порівняння предметів, активізації інтелектуальної діяльності загалом.

На основі аналізу предмета планується його виконання, тобто здійснюється *навчання планування* власної діяльності. При цьому визначається послідовність дій, у якій кожна наступна дія підготовлена попередньою. Отже, під час планування трудової діяльності визначаються необхідні операції, послідовність їх виконання та використання відповідних засобів праці, матеріалів, інструментів. Важливо використовувати наочні опори, інструкційні картки з використанням малюнків, схем, фото щодо етапів діяльності.

Мал. 2. Зразок інструкційної карти щодо ліплення виробу

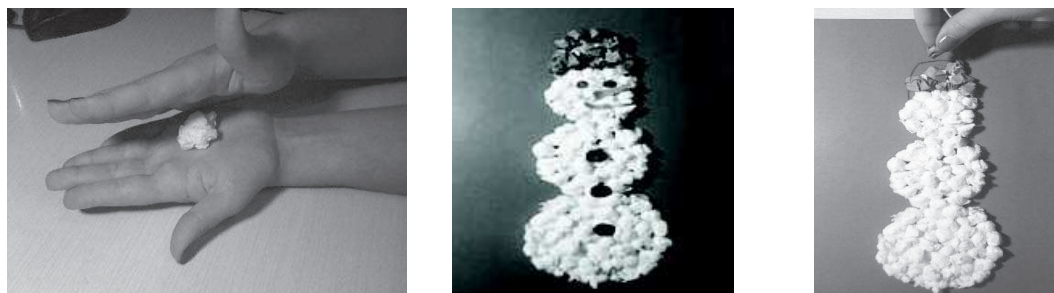
1. Скачай дві великі та дві менші кульки.
Розкачай качалочку – тільце метелика.
2. Розплющ кульку.
3. З'єднай деталі.
4. Отримаєш метелика

Планування способу виконання завдання та послідовності дій у розумово відсталих дітей із ДЦП викликає значні труднощі, тому варто використовувати зразки виробів, картки із зображеннями етапів роботи, трудових операцій для успішного виконання трудової діяльності. Розроблені предметно-інструкційні картки можуть бути різної міри деталізації. Вони являють собою предметні зразки (фото) виробу різних стадій готовності, відповідно до послідовності виконання трудових операцій, необхідних для його виготовлення. Наступними наочними опорами для складання плану може бути малюнкове та графічне зображення послідовності роботи з відповідними письмовими інструкціями, ескіз виробу. Учитель трудового навчання спочатку демонструє, як планувати діяльність, потім ставить опорні запитання учням, після чого учнів навчають вербально описувати послідовність виконаного завдання.

Навчання учнів планування практичного завдання рекомендовано здійснювати з диференційованим добorem дидактичних ігор та вправ відповідно пізнавальних можливостей учнів. Так, доцільними є такі завдання:

- розкласти у правильній послідовності малюнки (фото), що містять етапи технологічних операцій;

- назвати або показати відповідні операції (дії) на запитання педагога, зображені на малюнках;
- вставити картки пропущених операцій (малюнки) у вибудований педагогом ланцюжок етапності дій.

Організація трудової діяльності передбачає добір, підготовку та розташування необхідного для виготовлення виробу матеріалу, інструментів тощо, створення відповідних умов, організацію робочого місця. На основі розробленої технологічної послідовності трудових операцій учень розпочинає виготовляти виріб. Важливо домагатися, щоб виконання практичного завдання було доведено до завершення. У разі потреби обов'язково надається дозована індивідуальна допомога.

Для учнів із ДЦП, особливо з тяжкими ураженнями рук, гіперкінезами, тремором, порушенням координації рухів, важливим є стимулювання *практичного виконання завдання*, схвалення навіть незначних позитивних результатів та досягнень у роботі, створення ситуації успіху. Для активізації практичної діяльності потрібно не тільки демонструвати правильні рухи, трудові дії, їх послідовності, а й у складних випадках необхідно спільно виконувати трудові дії та операції. Вербальна допомога надається у вигляді повторення інструкції, з'ясування й пояснення її змісту та того, що викликає в роботі труднощі, у вигляді запитань різної міри узагальненості, підказки, вказівки.

Важливим етапом трудової діяльності є самоконтроль, здійснення якого забезпечує виконання трудових дій та операцій. У розумово відсталих школярів із ДЦП спостерігається низький рівень сформованості самоконтролю. Вони не хочуть та не вміють зіставляти результати своєї діяльності з еталоном, у них здебільшого від-

сутня потреба в акуратному й точному виконанні завдання. Відмінність виробів у таких учнів від зразка виявляється суттєвою. Окрім того, у них відсутня адекватна самооцінка результатів власної діяльності.

Отже, у процесі трудового навчання учнів важливо привчати постійно здійснювати поточний та підсумковий самоконтроль діяльності. Педагог навчає як опосередкованому (за допомогою контрольно-вимірювальних інструментів), так і безпосередньому самоконтролю, який здійснюється за допомогою зорового, кінестетичного аналізаторів. Для цього необхідно знайомити дітей зі способами контролю власної діяльності, в основі яких завжди має бути орієнтація на вимоги щодо виконання практичної роботи, які визначаються в результаті аналізу завдання. При цьому діти повинні користуватися інструкціями до виконання завдання, зразками виробу, предметно-інструкційною картою тощо. Учитель навчає школярів звертати із зразком як кінцевий результат праці, так і виконання кожної трудової операції, що дає змогу навчати їх помічати допущені помилки.

Засвоєння визначеного алгоритму формування трудових дій сприяє становленню в розумово відсталих школярів із ДЦП трудової діяльності, яка за своєю структурою та характером наближається до будь-якої усвідомленої діяльності. Усвідомленню власної трудової діяльності школярів сприяє використання на уроках трудового навчання *доцільних засобів навчання* (наочних посібників, предметно-інструкційних карток, навчальних підручників).

Так, розроблений і впроваджений у практику роботи спеціальних закладів для школярів з інтелектуальними порушеннями підручник з трудового навчання для підготовчого класу (автори: О. Чеботарьова, В. Гнатенко), розроблено відповідно до сучасних інноваційних технологій трудового навчання, з урахуванням вікових та психофізичних можливостей дітей із розумовою відсталістю. Підручник розроблено на основі доступності викладу інформації, максимального унаочнення змісту; практичного спрямування матеріалу; використання диференційованих завдань відповідно до різного рівня розвитку школярів, наявності цікавого та доступного дидактичного матеріалу (загадок, віршиків, дидактичних ігор та вправ тощо).

Методичні основи трудового навчання школярів із ДЦП забезпечуються на основі застосування доцільних *методів навчання* – словесних (пояснення, розповідь, бесіда); наочних (демонстрації готових виробів, їх частин, розгорток, малюнків, технологічних карток, фотографій, таблиць, слайдів, кінофільмів, телепередач, відеозаписів, мультимедійних презентацій, показ прийомів роботи); та практичних методів (трудова справа, досліди, самостійна розробка конструкцій, виконання практичних робіт).

На уроках трудового навчання в молодших класах спеціальної школи застосовується *інструктаж*. Інструктаж учителя передбачає використання методичних прийомів, спрямованих на пояснення мети, завдань, послідовності виконання трудового завдання та окремих трудових операцій, які необхідно засвоїти учням. На уроках трудового навчання доцільно використовувати початковий, поточний, заключний інструктажі – за часом проведення; індивідуальний, груповий, фронтальний – за охопленням учнів; усний, письмовий, графічний – за формою викладу навчального матеріалу.

Перевірка й оцінювання рівня засвоєння учнями змісту трудового навчання відбувається за розробленими критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів із порушеннями розумового розвитку (розумовою відсталістю). Варто зауважити, що оцінювання навчальних досягнень розумово відсталих школярів із ДЦП 2 – 4 класів повинно здійснюватись вербально, якщо учень має складні порушення функ-

цій рук, а наприкінці семестрів та навчального року в журналі записується відмітка «зараховано».

У процесі трудового навчання має здійснюватися професійна орієнтація учнів. Її мета у початкових класах полягає в тому, щоб сформувати в учнів позитивне ставлення до фізичної праці, повагу до людей праці. Молодші школярі повинні одержати достатню та доступну інформацію про професії, які опановують учні старших класів їхньої школи, а також знання про види діяльності дорослих, їх спеціальність відповідно до вивчення кожного розділу навчальної програми.

Отже, методичні основи трудового навчання розумово відсталих школярів із ДЦП забезпечуються на основі особистісно орієнтованого підходу до трудового навчання, обґрунтування корекційної методики, яка реалізується на основі добору доцільного змісту трудового навчання з урахуванням загальнодидактичних та спеціальних методів навчання, методичних прийомів, форм та засобів трудового навчання, урахуванням специфіки проведення інструктажів та оцінювання даної категорії учнів. Висвітлена й апробована в спеціальних навчальних закладах освіти методика трудового навчання сприятиме удосконаленню системи трудової підготовки розумово відсталих учнів із ДЦП, забезпеченню ефективної соціалізації та інтеграції таких школярів у суспільство.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бондар В. І.* Особливості формування трудової компетентності розумово відсталих учнів: навч. посіб. / В. І. Бондар, К. В. Рейда. – Київ : «МП Леся», 2010. – 167 с.
2. *Мерсіянова Г. М.* Професійно-трудове навчання у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для розумово відсталих дітей: посібник / Г. М. Мерсіянова – К. : Педагогічна думка, 2012. – 80 с.
3. *Хохліна О. П.* Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку / О. П. Хохліна – К. : Пед. думка, 2000. – 286 с.
4. *Чеботарьова О. В.* Удосконалення змісту трудового навчання в учнів спеціальної школи // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб. : Вип. 11 / За ред. В. В. Засенка. – К. : Наук. світ, 2009. – С. 291 – 295.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Bondar, V. I.* (2010). Osoblyvosti formuvannia trudovoi kompetentnosti rozumovo vidstalykh uchniv: navch. Posib. Kyiv : «MP Lesia». (In Ukrainian).
2. *Mersiianova, H. M.* (2012). Profesiino-trudove navchannia u spetsialnykh zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladakh dlia rozumovo vidstalykh ditei: posibnyk. Kyiv : Pedahohichna dumka. (In Ukrainian).
3. *Khokhlina, O. P.* (2000). Psykholoho-pedahohichni osnovy korektsiinoi spriamovanosti trudovoho navchannia uchniv z vadamy rozumovoho rozvytku. Kyiv.: Ped. dumka. (In Ukrainian).
4. *Chebotarova, O. V.* (2009). Udoskonalennia zmistu trudovoho navchannia v uchniv spetsialnoi shkoly. Dydaktychni ta sotsialno-psykholohichni aspekty korektsiinoi roboty u spetsialnii shkoli. Volume 11, 291 – 295.